

DISKUSIONI MATERIJAL ZA OKRUGLI STO

UVOD

Odlukom Vlade Federacije BiH prihvaćen je Grant Evropske komisije, koji administrira Svjetska Banka, za realizaciju projekta „Ubrzanje restrukturiranja poduzeća u BiH preko aktivnog upravljanja portfeljem IF-ova“. Glavni cilj projekta je da se uspješno restrukturira najmanje 6 kompanija u FBiH koje se nalaze u vlasništvu IF-ova, kao i da se osnaži uvažavanje potrebe jakog korporativnog upravljanja/restrukturiranja među drugim Fondovima, kompanijama, odgovornim Vladinim odjelima i opštim javnim mnijenjem u FBiH i BiH.

Projekat se realizira u suradnji Ministarstva finansija/financija FBiH, Komisije za vrijednosne papire FBiH, OdRaz-a, te uz pomoć konzultantske kuće EPIC, Austrija. U dosadašnjem toku projekta su postignuti dogovori sa većinom Investicionih fondova iz FBiH, te je izvršeno selektiranje 6 kompanija za restrukturiranje i pripremljeni, te usvojeni Programi restrukturiranja u ovim kompanijama i započeta implementacija. Pored toga izvršena je analiza okruženja, zakonske regulative, te kroz takve analize i diskusije sa predstavnicima kompanija i fondova dati prijedlozi koji bi mogli poboljšati okruženje poslovanja kompanija.

Cilj okruglog stola je da se na konstruktivan i kvalitetan način pomogne državnim organima da dalje i preciznije sagledaju poslovanje kompanija iz različitih sektora, probleme sa kojima se one susreću, a naročito u vrijeme svjetske ekonomske krize. Osim toga cilj je da se kompanijama i fondovima omogući da bolje sagledaju planove i mjere državnih institucija sa namjerom poboljšanja okruženja poslovanja kompanija u FBiH.

Imajući u vidu gore navedeno, pripremljen je ovaj dokument gdje je istaknuta potreba uređenja problematike restrukturiranja u FBiH na zakonski prihvatljiv način kako bi restrukturiranje postala institucionalna kategorija koja bi pomogla daljem poboljšanju privrede BiH. Pored toga, tokom aktivnosti na projektu uočili smo kroz diskusiju sa Kompanijama, te njihovim vlasnicima i ostalim zainteresovanim stranama, da postoji potreba za daljim reguliranjem nekoliko važnih oblasti poslovanja preduzeća u FBiH kako bi se omogućilo dalje pozitivno poslovanje i što kvalitetnije restrukturiranje. Zaključci su podijeljeni u nekoliko oblasti, a tiču se problematike reguliranja poreza iz prethodnih perioda, pitanje nereguliranosti tržišne utakmice, nepostojanja zaštite domaće proizvodnje, te neadekvatne komunikacije kompanija sa predstavnicima državnih organa po mnogim pitanjima, a prije svega u pogledu nastupa na trećim tržištima i zaštite domaće proizvodnje.

Posebno treba obratiti pažnju na stav kompanija po sljedećim pitanjima:

1. Kompanije su iskazale potrebu za pružanjem adekvatne pomoći u cilju rješavanja dva najvažnija makro problema koja one imaju, a to su:
 - a. *Pomoć u reguliranju tržišne utakmice na tržištu BiH.* Veći dio kompanija, a posebno kompanije iz oblasti proizvodnje roba široke potrošnje, odnosno iz oblasti proizvodnje hrane (Vispak d.d. Visoko, Žitopromet d.d. Mostar), namještaja (Namještaj d.d. Gradačac), te iz oblasti tekstilne proizvodnje (Konfekcija Borac d.d. Travnik) jasno su navele da je jedan od ključnih problema nereguliranost tržišta prodaje, dok su Žitopromet d.d. Mostar i Namještaj d.d. Gradačac također naglasili i nereguliranost tržišta nabavke. Oni smatraju da postojanje veoma izražene nelojalne konkurencije, nekontroliranog uvoza te neadekvatnog tretmana domaće proizvodnje predstavlja značajan i ograničavajući uslov poslovanja.

- b. *Pomoć u reguliranju značajnih poreskih dugovanja*, te drugih dugovanja prema državi i državnim organima, uključujući doprinose, dionice, te dugovanja prema institucijama robnih rezervi. Kompanije koje imaju značajna poreska dugovanja, a to su: Konfekcija Borac d.d. Travnik, Energoinvest TAT d.d. Sarajevo, te Vispak d.d. Visoko jasno su naglasile tokom razgovora potrebu razvoja određene regulative koja bi im omogućila alternativne pravce rješavanja ovih dugovanja u odnosu na do sada moguća rješenja. Kompanije nisu insistirale ni u jednom trenutku na povlaštenom statusu već su, prije svega, tražile da se razviju modeli komercijalnog rješavanja ovakvih dugovanja u dugoročnom smislu, na bazi realnih vrijednosti i interesa svih strana.

Prema tome, uticaj postojećeg pravnog okvira na većinu društava koja su analizirana unutar Projekta se može svesti na nekoliko ključnih pitanja, od koja su četiri najaktualnija i odnose se na sva društva. Ta pitanja su: i) režim naplate poreza, ii) ograničenje investiranja IF-ova za kupovinu udjela u društvima sa ograničenom odgovornošću, iii) nepostojanje zakonskog okvira za restrukturiranje društava, te iv) nereguliranost tržišta.

i) Režim naplate poreza

Način naplate neizmirenih poreznih obaveza od strane Porezne Uprave može imati negativan uticaj na poslovanje većine društava koja su analizirana. Naime, Porezna uprava može blokirati račune i svu imovinu društva ako društvo ima neplaćene javne prihode. Neizmireni porezi i doprinosi se trenutno naplaćuju blokadom bankovnih računa i prodajom sve raspoložive imovine društva od strane Porezne uprave. Primjenjivi porezni zakoni ne regulišu da Porezna uprava može uzeti imovinu dužnika umjesto isplate neizmirenih poreznih obaveza što bi moglo riješiti pitanje neplaćenih obaveza. Naime, većina društava posjeduje nekretnine ili pokretnine koje ne koristi i koje planira ili bi mogla prodati kao dio procesa restrukturiranja. Neke od tih bi mogle biti procijenjene i prenesene na Poreznu upravu da bi se namirile otvorene porezne obaveze.

ii) Ograničenja za IF-ove

Kao jedan od modela restrukturiranja kompanija naveden je i pristup formiranja nove kompanije kao 100% zavisnog preduzeća postojeće kompanije kako bi se odvojile osnovne operacije od finansijskih, socijalnih i pravnih pitanja u pravnoj formi dioničkog društva. Na primjeru implementacije ovakvog pristupa kod kompanije Energoinvest TAT, naišlo se na niz proceduralnih poteškoća sa kojima se kompanija suočila, a to su prije svega: znatno duža procedura osnivanja nove kćerke kompanije, znatno veći troškovi osnivanja dioničkog društva u odnosu na društvo sa ograničenom odgovornošću, nemogućnost kasnije dokapitalizacije ukoliko se kompanija ipak odluči za d.o.o. itd.

Zakon o društvima za upravljanje fondovima i investicionim fondovima sprječava IF-ove da investiraju u kupovinu udjela u društvima sa ograničenom odgovornošću. Dakle, kada bi IF-ovi bili u poziciji da investiraju u društva sa ograničenom odgovornošću, većina društava bi mogla implementirati ovakav oblik restrukturiranja, što bi znatno pojednostavilo procedure i troškove korporativnog upravljanja i poslovanja u opće.

Naime, lista primjenjivih propisa pokazuje da je poslovanje dioničkih društava regulisano brojnim zakonima i propisima, a ujedno je regulisano i pravilima, instrukcijama i odlukama Komisije, Registra Vrijednosnih Papira FBiH i SASE što nije slučaj sa društvima sa ograničenom odgovornošću. Dionička

društva također imaju razne obaveze po pitanju izvještavanja i obavještanja Komisije, Registra Vrijednosnih Papira FBiH i SASE. Gotovo svaka korporativna radnja dioničkog društva (npr. povećanje kapitala, smanjenje, imenovanje članova raznih odbora itd.) zahtijeva odobrenje Komisije i registraciju odnosno promjene kod Registra Vrijednosnih Papira FBiH što također nije slučaj sa društvima sa ograničenom odgovornošću. Ovo usložava, produžava i poskupljuje proces korporativnog upravljanja.

Da se generalno uočiti da je korporativno upravljanje u društvima sa ograničenom odgovornošću manje kompleksno i da pruža veću fleksibilnost vlasnicima da upravljaju društvom i njegovim sredstvima. Ovi razlozi čine društva sa ograničenom odgovornošću atraktivnijim za upravljanje od dioničkih društava.

U skladu sa prethodno navedenim, ističe se potreba unapređenja korporativnog upravljanja kod dioničkih društava, kako bi i ona vremenom postala atraktivnija za upravljanje.

iii) Nepostojanje zakonskog okvira za restrukturiranje

Zakonski okvir unutar kojeg bi se vršilo restrukturiranje društava trenutno ne postoji. Jedini propis koji posredno reguliše ovu materiju je Zakon o stečajnom postupku koji omogućava provođenje različitih mjera i postupaka na restrukturiranju društava protiv kojih se pokrene stečajni postupak. Zakon o stečajnom postupku propisuje postupak reorganizacije društva putem Plana reorganizacije, kao način za spašavanje društva koje ima potencijala da prebrodi teškoće u poslovanju, a protiv kojeg je pokrenut stečajni postupak. Mjere reorganizacije predviđaju konverziju duga u kapital, odloženo plaćanje duga, djelomičan otpis dugova i druge slične mjere čiji je cilj da društvo nastavi poslovanje. Propis koji bi omogućavao restrukturiranje društva na sličan način i pod sličnim uslovima kao u slučaju reorganizacije predviđenog Zakonom o stečajnom postupku bi zasigurno poboljšao poslovni ambijent u FBiH. Potreban je poseban propis s obzirom da pokretanje stečajnog postupka stigmatizira društvo i otežava njegovo dalje uobičajeno poslovanje, te reorganizacija unutar stečajnog postupka ne bi bila opcija jer je cilj da se problemi u poslovanju društva rješavaju bez pokretanja stečaja.

iv) Nepostojanje adekvatne zaštite na tržištu i regulisanje tržišta

Pored gore navedenih opcija, promjene propisa su neophodne u pojedinačnim sektorima koji su:

- neadekvatno regulirani (tekstilna industrija – neregulirano tržište i nekontroliran uvoz polovne i robe bez porijekla,
- gdje se kompetencije raznih nivoa vlasti međusobno prepliću (šumarstvo i podjela nadležnosti između kantona i FBiH) ili
- gdje sistemski propisi imaju negativan uticaj na poslovanje. Konkretno i detaljne promjene propisa i vrste izmjena koje bi bile potrebne su date u pojedinačnim programima restrukturiranja koji su izrađeni za kompanije koje učestvuju na projektu, ali se u većini slučajeva predviđa usvajanje propisa koji bi osigurali podsticaj lokalnim proizvođačima za ograničeni vremenski period kako bi ponovno osvojili domaća i/ili inostrana tržišta ili druga vrste podrške (osnivanja klastera proizvođača, korištenje državne infrastrukture za promoviranje domaće ekonomije u inostranstvu).

Dodatna pojašnjena vezano za problematiku dugova prema državi

U pogledu realizacije projekta razmatrano je više različitih mogućnosti suradnje sa Vladom FBiH kako bi

se riješio problem dugovanja prema državi selektiranih kompanija na projektu, te to postao eventualno model relacije između države i drugih kompanija. Na osnovu iskustava susjednih zemalja i modela koji se u istim primjenjuju u rješavanju ove problematike, predložene su sljedeće opcije za diskusiju:

- a. Novi plan plaćanja, reprogram poreskih dugovanja u periodu od tri godine ili duže i otpis dugovanja prema Zdravstvenom fondu.
- b. Konverzija dugova u aktivu kompanije na osnovu komercijalnih odnosa i procjene vrijednosti.
- c. Uslovni otpis dugova prema državi u slučaju da Kompanija ili njeno zavisno preduzeće postignu dogovor sa strateškim partnerom. Ovakve mjere zahtijevaju i promjenu regulative.

Objašnjenje predloženih mjera i predložene promjene propisa kako bi se unaprijedilo poslovanje društva bi bila sljedeća:

- a. *Novi plan plaćanja, reprogram poreskih dugovanja u periodu od tri godine ili duže i otpis dugovanja prema Zdravstvenom fondu.*

Ova opcija podrazumijeva korištenje već postojećih zakonskih mogućnosti za odlaganje poreskih obaveza, te mogućnost korištenja odredbi Zakona koje se odnose na to da zdravstvene usluge, koje nisu mogle biti korištene, ne moraju biti ni plaćene. U tom smislu bi moglo biti omogućeno kompanijama koje se nalaze u procesu restrukturiranja da odlože svoje poreske obaveze, odnosno da one djelomično budu otpisane kako bi se kompanije rasteretile dugovanja i na taj način bi im bilo omogućeno kvalitetnije poslovanje i poboljšanje likvidnosti i solventnosti, a sve u cilju njihovog dugoročnog oporavka.

- b. *Konverzija dugova u aktivu kompanije na osnovu komercijalnih odnosa i procjene vrijednosti.*

Druga opcija bi bila sticanje imovine umjesto plaćanja u cilju rješavanja problema koje kompanije imaju u pogledu poreskih i sličnih dugovanja prema državi i fondovima. Jedan broj kompanija ima značajnu imovinu koja nije u direktnoj upotrebi u cilju ostvarivanja poslovanja osnovne djelatnosti kompanije. Ovakva imovina bi mogla biti korištena u smislu izmirivanja obaveza. Prijedlog je baziran na mogućnosti da država postane vlasnik određene imovine kompanije u smislu zamjene za potraživanja koja ima.

Implementacija ovakve opcije bi bila realizirana isključivo na bazi procjena vrijednosti od strane ovlaštenih sudskih procjenitelja, te samo u slučajevima od posebnog interesa za FBiH, što mogu na primjer biti i slučajevi projekata restrukturiranja kompanija koji su pokrenuti od strane Ministarstva ili Vlade, odnosno u slučajevima većinski državnih kompanija. Realizacija bi se vršila putem sporazuma sa konkretnom kompanijom.

Na ovaj način kompanije bi mogle da ponude dio imovine koju posjeduju, a koja se ne koristi direktno u proizvodnji, odnosno koja im ne stvara u tom smislu značajnu novu vrijednost, dok bi država uspjela da riješi pitanje dijela potraživanja koje ima, te u perspektivi ostvari novčani priliv u korist budžeta i fondova prodajom ovakve imovine.

Takva mogućnost i sada indirektno postoji kroz davanje obezbeđenja poreskih dugovanja kod njihovog reprogramiranja u smislu hipoteke. U slučaju neplaćanja obaveza po reprogramu, država se naplaćuje

prodajom dijela imovine takve kompanije koja je data kao obezbeđenje. Napominjemo da je ovo indirektni slučaj i da u ovakvim slučajevima do realizacije prodaje i naplate dolazi nakon dužeg vremenskog perioda, a također često dolazi do toga da je imovina koja je data pod hipoteku daleko veća i vrijednija od vrijednosti dugova, što može blokirati rad takve kompanije ili dovesti do prestanka rada.

Ovo bi bio izuzetak od pravila uobičajene naplate duga i zahtijevao bi izmjene i dopune Pravilnika o procedurama prinudne naplate poreznih obaveza. Naime, navedeni pravilnik predviđa da se zaplijenjena imovina prodaje na aukciji, direktnom prodajom ili na licitaciji radi namirenja neplaćenih poreznih obaveza. Uvođenjem ovakve opcije, tj. opcije sticanja imovine umjesto njene prodaje bi razriješilo pitanje otvorenih poreznih obaveza. Izmjene i dopune Pravilnika, kao i sam Pravilnik, usvaja Ministar; dakle ne bi bila potrebna dugotrajna parlamentarna procedura za ovu promjenu. Porezna uprava bi mogla imovinu naknadno prodati ili ustupiti Vladi FBiH. Ustupanje nekretnina poreznog dužnika Vladi FBiH u slučaju kada zaplijenjena imovina nije mogla biti prodana već je regulisano rečenim Pravilnikom. Stoga ova izmjena i dopuna ne bi predstavljala izuzetak koji se ne bi mogao odbraniti pred Ministarstvom i Vladom FBiH.

c. Uslovni otpis (otпуст) dugova prema državi u slučaju da Kompanija ili njeno zavisno preduzeće postignu dogovor sa strateškim partnerom.

Ovakva opcija reguliranja dugovanja kompanija prema državi bi mogla biti primjenjivana u onim slučajevima gdje postoji poseban interes države da ovakva potraživanja regulira u smislu podsticaja direktnim stranim investicijama i trajnom oporavku preduzeća za koje postoji interes renomiranih kompanija iz oblasti djelatnosti u kojima kompanije posluju. Ovakvo rješenje bi se primjenjivalo samo u slučajevima kompanija koje se nalaze npr. u privatizaciji ili su u programu restrukturiranja pokrenutom od strane Vlade FBiH odnosno i u drugim slučajevima gdje bi Vlada FBiH odlučila da takve kompanije i buduće njihovo partnerstvo sa stranim investitorima može donesti značajne efekte na privredu BiH. Napominjemo ovakvo rješenje bi se primjenjivalo samo u slučajevima značajnih stranih investitora od koji posjeduju neosporne reference u toj djelatnosti i uz posebno razmatranje svakog pojedinačnog slučaja.

Ova opcija ne podrazumijeva direktan otpis svih potraživanja već otvara mogućnost nadležnim državnim organima da se u slučaju posebnog interesa dogovaraju sa investitorima i kompanijama o modalitetima dugoročnog rješavanja poreskih dugovanja kompanija u koje oni namjeravaju investirati. Bazično to znači da je moguće primijeniti i druge modele reguliranja potraživanja od strane države od onih koji su direktno ponuđeni. Na ovaj način bi se omogućilo investitorima da unaprijed mogu računati na javno privatno partnerstvo sa državom, a s druge strane omogućuje državi da naplati svoja potraživanja ili dio potraživanja sa velikom sigurnošću. Tako bi se u konkretnom slučaju mogla donijeti generalna odluka Vlade o tome da određena investicija ima posebni značaj za FBiH i na taj način dala mogućnost nadležnim organima da u postupku koji bi slijedio potpisivanju ugovora između konkretne kompanije i investitora, pristupe direktnom rješavanju poreskih i sličnih dugovanja te kompanije.

Ovakva opcija bi zahtijevala izmjene Zakona o poreznoj upravi i usvajanje posebnog pravilnika koji bi detaljnije regulirao ovo pitanje. Naime, neke od zemalja iz okruženja su uvele uslovan otpis kao podsticaj strateškim ulagačima koji žele da kupe lokalna preduzeća opterećena neplaćenim obavezama (porezi, penzije, zdravstvena zaštita, itd.). U tom slučaju, neizmirene porezne obaveze društva se uslovno otpisuju i predmetom su ispunjenja određenih ugovornih obaveza (investiranje, zapošljavanje, korist zajednici, itd.) i osigurana imovinom društva. Obezbijeđenje se vraća po ispunjenju svih obaveza, s tim da neispunjenje ugovornih obaveza aktivira postupak naplate na imovini.

Kao moguća varijacija ove opcije se javlja mogućnost da u slučajevima koji su već dati u okviru ove opcije

država može konvertovati svoja potraživanja u kapital kompanije, a bazirano opet na posebnom interesu i u postupcima koji su identični već objašnjenim. Na taj način bi država postala suvlasnik preduzeća zajedno sa stranim investitorima te u perspektivi ostvarila daleko značajniji finansijski efekt.

Ova varijacija bi zahtijevala izmjene i dopune Zakona o poreznoj upravi, izmjene i dopune Zakona o privrednim društvima i vjerovatno izmjene i dopune Zakona o tržištu vrijednosnih papira. Naime, Vlada FBiH bi umjesto plaćanja neizmirenih poreznih obaveza stekla dionice poreznog dužnika nove emisije. Nakon registracije vlasništva na tim dionicima Vlada FBiH bi mogla birati da ih proda da bi povratila dug ili da ih čuva i potencijalno profitira od njihove prodaje. Ovu opciju ne treba isključiti.

Treća opcija bi bila konverzija duga u kapital koja bi zahtijevala izmjene i dopune Zakona o poreznoj upravi, izmjene i dopune Zakona o privrednim društvima i vjerovatno izmjene i dopune propisa o vrijednosnim papirima. Naime, Vlada FBiH bi umjesto plaćanja neizmirenih poreznih obaveza stekla dionice poreznog dužnika nove emisije. Nakon registracije vlasništva na tim dionicima Vlada FBiH bi mogla birati da ih proda da bi povratila dug ili da ih čuva i potencijalno profitira od njihove prodaje, te bi mogla ostvarivati svoja vlasnička prava u društvu participacijom u organima upravljanja.

Ostala pitanja indirektno vezana za reguliranje poreza

Pomoć Ministarstva finansija bi također bila potrebna kako bi se riješilo pitanje poreskih dugovanja i dobila dozvola za formiranje zavisnog preduzeća u slučajevima gdje je programima restrukturiranja takvo osnivanje predviđeno, obzirom na to da nije moguće osnovati kćerku firmu ukoliko nisu izmirene ili regulirane poreske obaveze kompanije.

Zahtijevane promjene bi se prvenstveno odnosile na pitanje neizmirenih poreza. Naime, stvarno poboljšanje je moguće pod uslovom da se osnuje društvo kćer sa aktivom i ključnim uposlenicima potrebnim za obavljanje centralnih poslovnih djelatnosti. Ovo se ne može postići bez pomoći Ministarstva i Porezne Uprave jer kompanije imaju neizmirenih poreznih obaveza i ne može pribaviti "čisto" uvjerenje koje se traži kao obavezan dokument u postupku osnivanja novog društva.

Ukoliko bi došlo do implementacije ovakvog rješenja, uloga Ministarstva bi bila da omogući trenutno zaključenje sporazuma između kompanija i Porezne Uprave o obročnoj otplati neizmirenih poreznih obaveza i izdavanju "čistog" uvjerenja potrebnog u postupku osnivanja.

Dodatna pojašnjena vezano za problematiku regulacije tržišta

Pitanje regulacije tržišta je već ranije spomenuto u ovom dokumentu kao jedan od glavnih problema sa kojim se susreću kompanije u svom poslovanju. U ovom dijelu bi željeli iznijeti osnovne probleme u oblasti tržišne utakmice koji su uočeni tokom analize kompanija i diskusije sa relevantnim činiocima procesa, a koji imaju dodirnih tačaka sa aktivnostima državnih organa:

1. Kompanije iz oblasti proizvodnje robe široke potrošnje, odnosno iz oblasti proizvodnje hrane (Vispak, Žitopromet), namještaja (Namještaj), te iz oblasti tekstilne proizvodnje (Borac) su jasno naveli kao jedan od ključnih problema problem nereguliranosti tržišta prodaje u smislu postojanja nelojalne konkurencije koja u realnosti nema jednak poreski i tržišni tretman. Naime jedan broj kompanija posluje u oblasti takozvanog „sivog“ poslovanja izbjegavajući poreske obaveze te druge direktne obaveze vezane za promet robe i usluga, te na taj način stvara nelojalnu konkurenciju društvima. Tako veliki broj proizvođača proizvoda od brašna, na primjer, nije u sistemu PDV-a, što ih automatski stavlja u kvalitetniji položaj od ostalih učesnika na tržištu.

2. Žitopromet i Namještaj također apostrofirali nereguliranost tržišta nabavke kao jedan od ključnih problema u poslovanju. U slučaju drvne industrije proizvođači namještaja su prisiljeni da najveći dio nabavki vrše preko državnih kompanija koje se bave prometom drveta kao sirovine u ovom slučaju. U tom dijelu komercijalnog poslovanja ne postoji adekvatna suradnja preduzeća i državnih kompanija, te se komercijalni odnos praktično svodi na uslovljavanje određenim (monopolskim) cijenama sirovina bez ikakvog vođenja računa o realnosti tržišta, što je naročito bitno u slučajevima kada su proizvođači namještaja izvozne kompanije koje na direktan način doprinose društvenom proizvodu i nalaze sa ne vrhu lanca proizvodnje. Također je veoma bitno napomenuti da pored toga postoji problem na primjer u oblasti snabdevanja pšenicom (Žitopromet) u smislu neadekvatne intervencije robnih rezervi u periodima tržišnih kriza, te neadekvatnim intervencijama u tom smislu, čime se šteti domaćoj proizvodnji.
3. Skoro svi učesnici su naveli kao primjer veoma veliki uvoz, koji je pri tom u najvećem dijelu nereguliran, čime se stvara neadekvatna, a često i nelojalna konkurencija na tržištu. Na taj način se domaći proizvođači stavljaju u neravnopravni položaj sa uvoznicima, odnosno domaći proizvodi su skuplji od uvoznih roba iz razloga koji nisu tržišne prirode, već zakonskog okvira, te provođenja, odnosno ne provođenja zakona. Slična je situacija sa uvozom namještaja, te tekstila i sličnih proizvoda u kom slučaju postoji nekontrolirani uvoz proizvoda bez restrikcija (napominjemo da čak i Evropska unija ima odgovarajuće kvote za uvoz tekstila u cilju zaštite domaće proizvodnje).
4. Nepodsticanje izvoznih aktivnosti. Energoinvest TAT, Namještaj i Borac Konfekcija, te Vispak u perspektivi su veoma izvezno orijentirane kompanije. U ovom trenutku oni osim djelomične i neadekvatne suradnje sa Razvojnou Bankom, nemaju mogućnost korištenja bilo kakvih daljih i adekvatnih podsticaja u cilju poboljšanja izvoznih performansi preduzeća i pomoći kako u realizaciji ugovora tako i u daljoj što kvalitetnijoj naplati potraživanja iz inostranstva
5. Većina kompanija je apostrofirala nepostojanje suradnje državnih organa i kompanija u pogledu što kvalitetnijeg nastupa na inostranim tržištima u smislu zajedničkog nastupa, te adekvatne promocije njihovih aktivnosti u inostranstvu.
6. Energoinvest TAT je apostrofirao kao problem suradnju sa državnim institucijama te državnim kompanijama (Elektropivreda BiH) u pogledu naplate potraživanja iz inostranstva.

U prethodnom skraćenom opisu tržišne pozicije kompanija se može jasno uvidjeti velika potreba kompanija za što višim nivoom suradnje sa državnim organima u smislu poboljšanja domaće proizvodnje, zaštite domaće privrede i adekvatno nastupa u inostranstvu u cilju povećanja izvoza. U tom smislu predlažemo sljedeće:

- Donošenje adekvatnih industrijskih politika u smislu reguliranja pitanja vezanih za suradnju države, državnih organa, te državnih kompanija i institucija sa preduzećima iz FBiH. Ovakve industrijske politike trebaju regulirati odnos državnih preduzeća sa kompanijama koje su od interesa za BiH, a pre svega izvezno orijentiranim kompanijama. Reguliranje transfernih cijena bi se u tom smislu vršilo zajedničkim analizama i u interesu privrede BiH.
- Pooštavanje poreskih propisa te propisa koji se odnose na poresku administraciju u cilju adekvatnog tretmana svih poreskih obveznika i sprečavanja nelojalne konkurencije koja

se javlja kroz „sivu“zonu poslovanja,

- U okvirima dozvoljenim međunarodnim sporazumima koji obavezuju BiH poštiti propise o carinama i druge srodne propise i podzakonske akte u smislu dalje kvalitetne zaštite domaće proizvodnje te pojačati nadzor na granicama i neregistrovanim graničnim prijelazima radi spriječavanja nekontrolisanog/nelegalnog uvoza, u smislu ograničavanja uvoza na prihvatljiv nivo za održavanje zdrave konkurencije na tržištu ali sa druge strane u smislu zaštite domaćih proizvođača od nekontroliranog uvoza roba,
- Uvođenje hitnih izvoznih podsticaja za izvozno orijentirane kompanije u smislu izvoznih subvencija za proizvode koji su većim dijelom nastali u FBiH te omogućavanje korištenja povoljnih kredita za finansiranje izvoza.
- Donošenje propisa koji bi povećali opseg i proširili oblike pomoći entitetskih/državnih i drugih organizacija (trgovinske komore) u pogledu izvoznog nastupa kompanija, te zajedničkog nastupa na ciljnim tržištima u inostranstvu.
- Formiranje adekvatnih organa (komisija ili medijalnih uposlenika) koji bi učestvovali-posredovali u rješavanju problema koje kompanije imaju u pogledu suradnje sa državnim preduzećima i institucijama, a koji bi potakli naplatu potraživanja iz inostranstva, određivanje kvalitetnih transfernih cijena, te rješavanje komercijalnih sporova između kompanija i ovakvih institucija.